

Ruth Wodaková

Eva Lehečková — Michal L. Hořejší

ABSTRACT:

The paper introduces Ruth Wodak's professional career in the research area of discourse analysis, it describes the Discourse-Historical Approach (DHA) to discourse analysis via its key concepts (discourse, context, interdisciplinarity). On the basis of two case studies, it shows how the application of DHA on particular discourses looks like.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS:

diskurzivně-historický přístup, interdisciplinarita, kritická analýza diskurzu, Ruth Wodaková
Critical Discourse Analysis, Discourse-Historical Approach, interdisciplinarity, Ruth Wodak

OPEN ACCESS

1. ÚVOD

Jedním z podstatných poznatků důsledně uplatňovaných kritickou analýzou diskurzu je to, že text ani diskurz nikdy nefunguje sám o sobě, nýbrž vždy v intertextových a interdiskurzivních vztazích. Poukázání na tyto vztahy je přitom důležitým prvkem analytické praxe. Ani předkládaný portrét Ruth Wodakové není v tomto ohledu solitérem: vědomě jsme jej koncipovali jako doplňkový text k překladu studie Martina Reisigla a Ruth Wodakové *Diskurzivně-historický přístup* (dále DHA), který je úvodem do jednoho typu diskurzivní analýzy vyvinutého Ruth Wodakovou a jejími spolupracovníky. Tato úzká a explicitní vazba na jiný text ovlivňuje strukturu následujícího portréту, a to tím, že vynecháváme podrobný popis DHA a odkazujeme čtenáře na zmíněný překlad, který vychází v témže čísle *Studii z aplikované lingvistiky* jako tento portrét. Pokud jde o vlastní náplň tohoto textu, vycházíme z přesvědčení, že zpracovat portrét výrazného představitele či představitelky kritické analýzy diskurzu (dále CDA) vyžaduje zejména osvětlit uchopení klíčových konceptů CDA v práci daného badatele. Jedná se zejména o pojmy kritika, interdisciplinarita, intertextualita, kontext, moc, diskurzivní strategie či angažovanost. Takto vymezené pojmy je pak nutné doložit „v akci“, tj. při aplikaci na konkrétní diskurzivní události. Taková je — po stručném biografickém úvodu — i struktura tohoto textu.

2. BIOGRAFICKÁ DATA

Ruth Wodaková (nar. 1950)¹ patří přinejmenším v posledních dvaceti pěti letech mezi přední představitele aplikované lingvistiky. Její diskurzivní analýzy stojí na pomezí

---

1 Podrobný odborný profil, životopis a přehled publikací od roku 1993 do současnosti je dostupný na webových stránkách Ruth Wodakové, viz: <<http://www.ling.lancs.ac.uk/profiles/Ruth-Wodak>> (cit. 4. 8. 2015).

jazykovědy a širokého spektra dalších sociálních věd patří od počátku k jádru rozsáhlé a rozrůzněné oblasti CDA.

Ruth Wodaková byla po většinu svého odborného života spjata s Vídeňskou univerzitou, kde roku 1974 obhájila disertaci zaměřenou na sociolingvistické aspekty promluv obžalovaných před soudem a kde se pak roku 1980 habilitovala v oboru aplikované lingvistiky výzkumem jazykového chování v terapeutických skupinách. Mezi lety 1983 a 2004 zde postupně působila nejprve jako docentka sociolingvistiky a psycholingvistiky se zaměřením na analýzu diskurzu a následně pak jako profesorka aplikované lingvistiky. Mezi lety 1997 a 2006 završila své dlouholeté působení na Vídeňské univerzitě na pozici ředitelky výzkumného centra *Discourse, Politics, Identity*, v jehož rámci vznikl početný tým rozvíjející a aplikující metody diskurzivní analýzy. Roku 2004 přijala Wodaková místo na Katedře lingvistiky a anglického jazyka na Univerzitě v Lancasteru ve Velké Británii, kde v roce 2007 získala jako první žena na této instituci profesorskou pozici (*distinguished professor*). V současné době zde působí jako emeritní profesorka.

Publikační činnost Wodakové je mimořádně bohatá: je autorkou 8 monografií, 27 kolektivních monografií, editorkou či spolueditorkou 67 knižních publikací, autorkou více než 400 odborných studií (z nichž je takřka 50 % spoluautorských). Wodaková svými texty výrazně ovlivnila způsob, jakým se ve společenských vědách analyzuje diskurz, přispěla k hlubší reflexi i pochopení teoretických východisek CDA a k rozpracování kvalitativní metodologie pro analýzu diskurzu. Pokud jde o tematické zaměření jejích publikací, sama autorka ve svém odborném profilu vnímá (vedle teoreticko-metodologických základů CDA) jako stěžejní svůj zájem o (i) institucionální diskurz (ve zdravotnictví, školství, administrativních a politických orgánech národních i evropských, včetně tvorby doporučení pro komunikační praxi), (ii) sociolingvistická témata (analýza jazykového chování z hlediska genderu, sociální příslušnosti nebo příslušnosti k minoritám, jazykové plánování, multilingvismus), (iii) jazyk politiky a jazyk v politice (veřejný politický diskurz, konstrukce národních a nadnárodních identit, jazykové chování v politické praxi), (iv) předsudky a diskriminaci (xenofobie, rasismus a antisemitismus v soukromém i veřejném diskurzu), (v) studium genderu (diskurzivní praktiky při socializaci žen, tvorba pokynů pro genderově nediskriminující užívání jazyka). Jednotlivé oblasti jejího zájmu dobře dokládají následující publikace.

V oblasti teoreticko-metodologické je hojně citována a opakovaně vydávána kolektivní monografie *Methods of Critical Discourse Analysis*, editovaná Ruth Wodakovou a Michaelem Meyerem, již nakladatelství SAGE vydalo poprvé v roce 2001, v roce 2009 vyšlo přepracované druhé vydání. Podrobný přehled kvalitativní metodologie *Qualitative Discourse Analysis in Social Sciences* připravila Wodaková spolu s Michalem Krzyżanowským v roce 2008 (v roce 2011 vyšel polský překlad). V této oblasti je velkým počinem Wodakové z poslední doby čtyřdílný výběr z textů *Critical Discourse Analysis*, který Wodaková pro nakladatelství SAGE editovala v roce 2013 — první svazek se zabývá historií CDA a interdisciplinarností, druhý teoriemi a metodologií, třetí obsahuje případové studie a čtvrtý se soustředí na nové podněty v CDA.

Ve výzkumu institucionálního diskurzu se v posledních letech Wodaková intenzivně zaměřuje na různé instituce Evropské unie, jak dokládá například studie Dis-

courses in European Union organizations: aspects of access, participation, and exclusion (2007b). Sociolingvistické problematiky se Wodaková dotýká některými svými texty zaměřenými na specifické diskurzy, viz např. *Language in political institutions of multilingual states and the European Union* (2011 s M. Krzyżanowským). Je taktéž spolueditorkou sociolingvistického kompendia, které opět pro nakladatelství SAGE připravila spolu s Barbarou Johnstonovou a Paulem Kerswillem v roce 2010.

V oblasti jazyka a politiky a jazyka v politice je (vedle teoreticko-metodologických aspektů CDA) Wodaková nejznámější i nejcitovanější. Do této specializace náleží jednak kolektivní monografie *The Discursive Construction of National Identity* (2009), jež je přepracovanou anglickou verzí německé publikace vydané vídeňskou skupinou pro analýzu diskurzu, do níž vedle Wodakové patřili další spoluautoři této knihy Rudolf de Cillia, Martin Reisigl a Katrin Liebhartová. Publikace referuje o rozsáhlém kvalitativním výzkumu provedeném v 90. letech 20. století v různých regionech Rakouska metodou řízených skupinových rozhovorů, jež se zaměřovaly na diskurzivní prvky konstruuující národní identitu Rakušanů. Podobně významnou publikací, jíž Wodaková výrazně překročila hranice lingvistiky směrem k jiným sociálněvědným disciplínám (vedle analýzy diskurzu čerpá ze sociologie, politologie a etnografie), je monografie *The Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*, jež vyšla ve druhém vydání roku 2011.

Čtvrtou oblast dobře reprezentuje kolektivní monografie *Discourse and Discrimination* (2001), již Wodaková napsala spolu s Martinem Reisiglem a v níž při analýze diskurzivních praktik v diskriminačním diskurzu důsledně uplatňují diskurzivně-historický přístup. Na problematiku genderu se Wodaková zaměřila například jako editorka kolektivní publikace *Gender and Discourse* (2008).

Na podzim roku 2015 je nakladatelstvím SAGE² oznámeno vydání její v pořadí deváté samostatné monografie nazvané *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*, jež se zaměří na soudobý posun krajně pravicových narativů do centra politického diskurzu a na identifikaci příčin tohoto vývoje.

Vedle vlastní publikační činnosti Ruth Wodakovou charakterizuje také její činnost editorská (edituje časopisy *Critical Discourse Studies*, *Discourse and Society* a *Journal of Language and Politics* a knižní řady *Discourse Approaches to Politics, Culture and Society* (John Benjamins) a *Language and Context* (Peter Lang)) a grantová — s rakouským obdobím jsou spojeny projekty zaměřené na výzkum rakouské národní identity (1994–1996), činnost vídeňského centra *Diskurz, Politika, Identita (Discourse, Politics, Identity)* (1997–2001) nebo projekt *Xenofob: Evropské dilema — Institucionální vzorce a politika „rasistické“ diskriminace* (2002–2005). V lancasterském období Wodaková participovala na projektech *Azylanti a uprchlíci v britském tisku* (2005–2007; s Paulem Bakerem a Tonym McEnerym) a na rozsáhlém projektu *DYLAN: Dynamika jazyka a management diversity* (2006–2011; ve spolupráci s univerzitou v Lausanne).³

Z mnoha odborných i veřejných poct, jichž se Wodakové dostalo, můžeme zmínit předsednictví Societas Linguistica Europaea v letech 2009–2012, spolupředsednictví

2 Viz: <<https://us.sagepub.com/en-us/nam/the-politics-of-fear/book237802#description>> (cit. 5. 8. 2015).

3 Viz: <http://www.dylan-project.org/Dylan_en/home/home.php> (cit. 5. 8. 2015).

panelu Austrian National Focal Point, který spadá pod European Union Agency for Fundamental Rights,⁴ státní vyznamenání za služby Rakousku v roce 2011 nebo cenu Ludwiga Wittgensteina za excelentní výzkum v roce 1996.

3. ANALÝZA DISKURZU V POJETÍ RUTH WODAKOVÉ

U počátků CDA bylo amsterdamské kolokvium pořádané Teunem A. van Dijkem v lednu 1991, jehož se kromě van Dijka účastnila právě Ruth Wodaková, Gunther Kress, Theo van Leeuwen či Norman Fairclough. Na tomto setkání byly vytknuty základní tematické okruhy, jimiž se analýza diskurzu v následujících letech zabývala, a obecné zásady přístupu, které všichni zúčastnění sdíleli. CDA (a konkrétně i DHA jako její podtyp) pramení ze snahy lingvistů přesunout pozornost své disciplíny ze studia jazyka jako systému ve prospěch komunikace, přirozeně užívaného jazyka, jazyka v akci a v interakci (srov. Wodaková, 2007a; van Dijk, 2008). Tento proud pozorovatelný přinejmenším od konce 60. let 20. století je explicitně formulovanou reakcí na formální přístupy k jazyku dominující v předchozích dekadách (zejména na generativní gramatiku Noama Chomského). Při studiu jazyka v komunikaci jazykovědec zkoumá konkrétní projevy konkrétních mluvčích v přirozených komunikačních situacích (tj. v principu za nekontrolovatelných podmínek). Důsledky takového pojetí objektu lingvistického zkoumání jsou následující: (a) na úrovni jazykového materiálu: eliminace introspektivních a experimentálně elicitovaných jazykových dat z lingvistického popisu, naproti tomu zohlednění zdánlivě nesystémových prvků, jež mohou být funkční součástí reálných komunikátů (a jež jsou v protikladných případech vyčleňovány na periferii jazyka i badatelské pozornosti), a postupně i multimodální povahy komunikace, (b) na úrovni metodologické: rozvoj detailních kvalitativních analýz jednotlivých komunikačních událostí, eliminace nadměrné generalizace, (c) na úrovni teoretické: rozvoj přístupů, které jsou schopny do lingvistického popisu integrovat a komplexně popsat i jednotky větší než věta (text, diskurz, mluvní akt, konverzace apod.). Cílem takto orientovaných přístupů je popisovat podmínky a průběh přirozených komunikací coby sociálních aktů.

CDA v tomto rámci zdůrazňuje to, že komunikace je sociální akce, jež může svým průběhem najednou reprodukovat i produkovat (sdělovat i utvářet) sociální postoje a vztahy. Diskurz se chápe jako proměňující se pole významů, na němž relevantní aktéři s určitým mocenským potenciálem opanovávají podobu tohoto diskurzu a vtiskávají mu jistý řád (mají tedy moc v diskurzu i nad ním; srov. Wodak, 1996a). Kritická analýza spěje k odhalení tohoto vnitřního řádu diskurzu a k popisu toho, jaké významy jsou sdělovány a tvořeny jakými aktéry, s pomocí jakých prostředků (diskurzivních strategií) a za jakým účelem. Přívlastek kritický v názvu tohoto přístupu přitom odkazuje k přesvědčení, že v diskurzu se vždy manifestují vztahy asymetrické, v nichž je nějaká skupina aktérů potlačována ve prospěch jiné, mocnější a dominantnější: „Power relates to an assymetric relationship among social actors who assume different social groups“ (Wodak — Reisigl, 2009, s. 88). Kritická analýza diskurzu

---

4 Viz: <<http://fra.europa.eu>> (cit. 5. 8. 2015).

proto směřuje k odkrytí těchto diskurzivně (re)produkovaných nerovných vztahů a ve své aplikované extenzi k jejich narovná(vá)ní. Z takto pojatého diskurzu coby pole sociálně relevantních významů plyne potřeba inkorporovat do vlastní analýzy široce chápaný, tedy nejen lingvistický kontext. Tento požadavek lze důvěryhodně naplnit jen interdisciplinárně pojatou analýzou, jež v sobě propojí lingvistiku přinejmenším se sociologií, historiografií, politologií a antropologií. Tři klíčové aspekty tvrzení v tomto odstavci (široce chápaný kontext, interdisciplinarita a diskurzivní strategie) tvoří základ vlastního přístupu Ruth Wodakové označovaného jako diskurzivně-historický přístup (DHA).

Pokud jde o širší zdroje tohoto přístupu, Wodaková (coby původně sociolingvistka) se opakovaně hlásí ke kritické teorii a frankfurtské škole, jmenovitě především k Jürgenu Habermasovi. Až druhotný je vliv Michela Foucaulta a jeho pojetí diskurzu, a to spíše prostřednictvím Normana Fairclougha.⁵ Ruth Wodaková svou analýzu nezakládá na systémové funkční lingvistice (jako Fairclough nebo van Leeuwen), ale na analýze textu, teorii argumentace, rétorice a v posledním desetiletí též na Bourdieuvě pojetí sociálních polí a jejich žánrů.

Ruth Wodaková v DHA za základní považuje jednotky diskurzu, textu a žánru. Diskurz se zde chápe jako dynamicky strukturované intersubjektivní vědění, kontextově ukotvená sémiotická praxe, k níž se vztahují konkrétní komunikační události (texty). Způsoby, jimiž texty odkazují k relevantním diskurzům, jsou přitom předurčeny příslušností k jednotlivým žánrům. Vztahy mezi těmito úrovněmi i mezi entitami v rámci těchto úrovní lze zkoumat na základě komplexního pojetí kontextu. V DHA se pracuje s čtyřvrstevným modelem kontextových vztahů, jež zahrnují:

- (i) sociopolitický a historický kontext,
- (ii) aktuální/situační kontext,
- (iii) bezprostřední jazykový kontext,
- (iv) intertextové a interdiskurzivní vztahy.

Podrobný popis těchto vztahů je jedním z cílů analýzy diskurzu v DHA. Analytickým nástrojem, jenž k tomu vede, je detekce diskurzivních (makro)strategií. Makrostrategie jsou schematizované konverzační postupy, konvencionalizované vzorce, jimiž mluvčí organizuje svou promluvu, dává jí strukturu a rámec. DHA se orientuje na problémy, tj. na ty diskurzy, v nichž se vyjevují závažné a aktuální společenské otázky. Pro tyto diskurzy je typická přítomnost protichůdných narativů. Narativy jsou utvářeny aktéry či skupinami aktérů (diskurzivními koalicemi podle Hajera, 1993) primárně prostřednictvím pozitivní prezentace sebe sama („my“) a negativní prezentace příslušníků jiné sociální skupiny („oni“). Toho lze docílit specifickými pojmenováními obou skupin (strategie nominace), přisouzením vlastností a dějů těmto skupinám (predikace), podložením tohoto uspořádání argumentací (jak validní, tak falešnou), explicitním pojmenováním postoje vlastního těmto aktérům (perspektivizace, *positioning*) a nakonec zapojením hyperbolizačních a eufemizačních prostředků s cílem posílit pozitivní reprezentaci „my“ a negativní reprezentaci „oni“. Takto sys-

5 Viz též rozhovor s Bernhardem Forchtnerelem v tomto čísle SALi.

temizovanou analýzou lze jednak rozkrýt diskurzivní praxi v určitém diskurzu, jednak srovnávat diskurzy mezi sebou. Ruth Wodaková při analýze diskurzu rozlišuje mezi makroanalýzou a mikroanalýzou: makroanalýza směřuje ke globální charakteristice klíčových strategií a argumentů (*topoi*) typických pro daný diskurz, mikroanalýza sytí tento zobecněný globální pohled zespoda zevrubnou analýzou konkrétních textů a interakcí.

Z hlediska metodologického je DHA dlouhodobě ukotven v kvalitativním přístupu (který zahrnuje podle potřeby celé spektrum kvalitativních metod, včetně diskusních skupin (*focus groups*) či diskusí, etnografického výzkumu, konverzační či multimodální analýzy apod.). Na rozdíl od rozmáhajících se korpusově orientovaných přístupů v CDA (pro základní přehled srov. např. Hardt-Mautner, 1995; Partington, 2003; Baker et al., 2008) se v DHA případná kvantitativní deskripce materiálu chápe jako průvodní informace, stěžejní je hloubková analýza textů reprezentativních pro sledovaný diskurz (nebo jeho narativy). Reprezentativní je přitom takový výběr, který je proveden homogenně na základě kombinace několika kritérií. Postup výběru musí analytik podrobně popsat a jednak tak doložit vlastní průběžnou reflexi svého postupu, jednak umožnit tuto reflexi adresátům své analýzy (Wodaková tento aspekt pojmenovává jako „retrodukovatelnost“).

Hloubkové analýzy lze podle DHA dosáhnout jen interdisciplinárním pojetím analýzy, což i v této metodologické rovině vede DHA k požadavku důsledně integrované interdisciplinaritě. Wodaková je spolueditorkou dvou kolektivních monografií, jež se tímto tématem zabývají (Weiss — Wodak, 2003; Wodak — Chilton, 2005). Ve druhé z nich van Leeuwen (2005, s. 3) vymezuje tři modely interdisciplinaritě v sociálněvědním výzkumu: centralizační, pluralizační a integrační. Vyvíjely se podle něj paralelně, přičemž třetí z nich je nejmladší.

Tradiční centralizační model má v centru jednu vědní disciplínu, jež na své periférii identifikuje styčné plochy sebe sama (či své subdisciplíny) s jinými vědními obory: viz například uplatnění historie při výzkumu vývoje jazyka či sociologie při analýze diskurzu. V takto pojímané interdisciplinaritě jsou výzkumné otázky, teoretická východiska a obvykle i výzkumné metody čerpány z ústřední disciplíny, přičemž další disciplíny přispívají k zohlednění relevantních, ale pro ústřední disciplínu vedlejších aspektů sledovaného jevu.

Pluralizační model (někdy označovaný jako pluridisciplinarita či multidisciplinarita) klade do centra své pozornosti jevy a problémy a umožňuje tak od počátku, aby k týmž problémům přistupovaly různé disciplíny rovnocenně. Tyto disciplíny přitom ale stále zůstávají autonomní, pluridisciplinární přístup jim umožňuje výzkum konkrétního tématu způsobem identickým s monodisciplinární situací, přínos je v tom, že se stejnému problému věnují různé disciplíny a obohacují tak své poznatky, ale zároveň kontrolují jejich důvěryhodnost (a naplňují tak princip triangulace). Van Leeuwen (2005, s. 7) upozorňuje, že největším rizikem pluralizačního modelu je nejistota, že juxtaponované pohledy různých disciplín se podaří propojit do koherentního interdisciplinárního popisu.

Z toho důvodu se vyvíjí třetí, integrační model (označovaný též jako transdisciplinarita). Podle Weisse a Wodakové (2003) jde o takovou podobu interdisciplinárního výzkumu, v němž si stoupenci jednotlivých disciplín průběžně vyjasňují svá epis-

temologická východiska a teoretické předpoklady. V centru pozornosti je problém a z různých disciplín spojených do integrovaného výzkumu se využívají různé analytické postupy, jež slouží celku. Van Leeuwen (2005, s. 8) tuto změnu v pojetí interdisciplinarity popisuje takto: „Pojem ‚disciplíny‘ je tu vlastně zúžen na ‚dovednost‘ — na analytické a interpretativní dovednosti, které specifickým způsobem přispívají k integrovaným projektům.“ Metodologicky je pak tento typ interdisciplinarity i nadále pluralizován, nicméně v oblasti teoretických východisek je zřetelná vzrůstající snaha o propojení, vymezení společného, koherentního teoretického jádra, jež bude kompatibilní se všemi zapojenými obory. Integrovaný model je tedy zaměřený na zkoumané problémy, integrované obory jsou navzájem propojené, neautonomní a jejich pozice vůči sledovanému jevu je rovnocenná.

Důležitým aspektem vědeckého přístupu Ruth Wodakové je otevřeně deklarovaná angažovanost: „[I]t is very important for me not to stay in the ‚ivory tower‘ — in Austria, I am perceived somewhat as a ‚public intellectual‘; I have positioned myself explicitly with my research on anti-semitism and racism, as well as on right-wing populist rhetoric“ (Wodak, 2007a). Autorka ve svých textech často tematizuje nutnost autora kritické analýzy aktivně vstoupit do dění spjatého s tématem, které analyzuje. Kritická analýza podle Ruth Wodakové není a ani nemůže být neutrální (viz Wodak — Ludwig, 1999, s. 13); každý analytik (stejně jako každý jiný konzument komunikátů) totiž ke zvolenému tématu přistupuje z jiné perspektivy,⁶ z jiného prostředí nebo také s jiným očekáváním a cílem. Navzdory tomu, že analýza nemůže být popisná a neutrální, považuje Ruth Wodaková kritickoanalytický výzkum a postoj za jednoznačně vědecký: „A critical analysis should not remain descriptive and neutral: the interests guiding such an analysis are aimed at uncovering injustice, inequality, taking sides with the powerless and suppressed. This does not mean, however, that the research is necessarily one-sided, not ‚scientific‘ as such“ (Wodak, 1989, s. xiv).

Nemožnost dosáhnout univerzální interpretace vyvažuje Ruth Wodaková, spolu s cílem dokonale poznat synchronní i diachronní kontext zkoumaného problému, důrazem na osobnost samotného analytika, který by v průběhu celé své práce měl dbát na co nejpodrobnější popis svých postojů a rozhodnutí: „DHA should make the object under investigation and the analyst’s own position transparent and justify theoretically why certain interpretations and readings of discursive events seem more valid than others“ (Wodak — Reisigl, 2009, s. 88). Tato průběžná *sebereflexe* (viz Wodak — Fairclough, 2009, s. 108) je podstatnou zárukou legitimacy praxe CDA. Pojmenování a popis analytikova postoje se tak stává jedním z klíčových bodů celé kritické analýzy.

Angažovanost přístupu Ruth Wodakové vyplývá také z toho, že je DHA primárně orientována na problém (viz Wodak — Ludwig, 1999, s. 13). Přičemž adresátem kritické analýzy by měla být především široká veřejnost, kterou má Wodaková ambicí svým výzkumem ovlivňovat: „CDA also attempts to intervene into social processes, to suggest possible changes via discourse and communication“ (Wodak — Ludwig, 1999, s. 13). Hlavní motivací analytika by proto mělo být problém vytknout, popsat, interpretovat a své výsledky nakonec také aplikovat (viz Wodak — Reisigl, 2009, s. 119). Ruth Wodaková dělí (optimální) analytikův postup na dvě výrazné části — na

---

6 Ruth Wodaková mluví o tzv. *positioning*.

diagnózu (výzkum) a na *terapii* (aplikaci) (viz Wodak, 1989, s. xiv) nebo také na fázi *interpretační* a *vysvětlovací* (viz Wodak — Fairclough, 2009, s. 109). Výsledky (ideálně multidisciplinárních) studií by neměly zůstat pouze ve formě vědeckých článků, ale měly by aktivně zasahovat do veřejného diskurzu. Jako příklad úspěšného vstupu CDA do veřejného prostoru lze uvést výukové materiály (např. Wodak — de Cillia, 1989), na nichž se Ruth Wodaková podílela, či její texty související s Waldheimovou aférou (viz Wodak et al., 1990; 2011b).

4. PŘÍPADOVÉ STUDIE

V této kapitole na dvou příkladech ukážeme, jak Ruth Wodaková se svými spolupracovníky uplatňuje teoretická východiska a různé metodologické postupy při vlastní analýze. Množstvím případových studií a jejich relativní tematickou šíří se Wodaková pokouší naplnit ideál svého konceptu DHA. Ten totiž vedle akcentu interdisciplinarity a historického zakotvení směřuje ke komplexnímu popisu intertextových a interdiskurzivních vztahů (viz Wodak, 2011a, s. 366). Například analýza po materiálové stránce zdánlivě ohraničeného pravicového diskurzu v Rakousku se tak ve svém průběhu snadno rozroste o téma globální změny klimatu. Při snaze v co největší úplnosti popsat všechny horizontální i vertikální vztahy zkoumané problematiky vedou k téměř — k překročení hranic apriorně vytčené oblasti zájmu. K četné oblasti témat, kterými se ve svých článcích Ruth Wodaková zabývá, však vede také druhá cesta, kterou nesmíme vyloučit. Touto cestou je prostý zájem, který Wodaková obecně o jakékoli projevy nerovnosti projevuje. Mnohé případové studie proto nejsou součástí žádného širokého rámce, ale jednoduše (a nezdědka také pouze povrchně) dílíčí analýzou aktuálního a společensky výrazného problému. Takovéto studie se jeví být onou terapií či aplikací, kterou Ruth Wodaková po CDA otevřeně požaduje.

Jako příklad v tomto portrétu blíže představíme dvě případové studie, *Genesis of racist discourse in Austria since 1989* (Wodak, 1996b) a „*They became big in the shadow of the crisis“: the Greek success story and the rise of the far right* (Angouri — Wodak, 2014). První článek představíme zejména proto, že dobře ilustruje diskurzivně-historický přístup (makroanalýzu diskurzivních strategií typických pro určitý diskurz nebo narativ v rámci zkoumaného diskurzu), druhý text z toho důvodu, že makroanalýzu doplňuje o diskurzivní analýzu konkrétního textu, v níž sleduje, jak jsou jednotlivé makrostrategie realizovány a prosazovány v konkrétní komunikační interakci (tj. o mikroanalýzu).

4.1 GENESIS OF RACIST DISCOURSE IN AUSTRIA SINCE 1989

Studie z roku 1996 je reakcí na výraznou diskurzivní událost, a sice na 1. červen 1993, kdy v Rakousku vstoupila v platnost novela zákona o pobytu, která podle Wodakové „zavřela dveře mnohým potenciálním imigrantům“ (Wodak, 1996b, s. 107) a „dala moc imigračním úřadům vystěhovat takové imigranty, kteří v Rakousku legálně žili mnoho let“ (*ibid.*). Studie se obrací zpět k událostem kolem pádu rumunské diktatury a následné imigraci Rumunů do Rakouska. Zachycuje genezi „přistěhovaleckého

(makro)diskurzu“ prizmatem textů, které vznikly na sklonku roku 1989 a na počátku roku 1990 v rakouském mediálním rámci.

V následujícím oddíle představíme krok za krokem metodu a přístup, který autorka při analýze tématu zvolila.

Úvod studie, který je věnován popisu povahy, obsahu a také dopadu novely zákona o pobytu, slouží zejména k tomu, aby autorka zřetelně vymezila svůj odmítavý postoj k němu. Činí tak nejen prostřednictvím explicitních tvrzení („Bohužel, restriktivní pobytová politika, která v Rakousku stále posiluje, [...]“; Wodak, 1996b, s. 107), ale i hojných lexikálních a gramatických prostředků („samozřejmě“, „je ironií“, „nejen to — ale dokonce“ ad.). Ruth Wodakovou zajímá, co bylo příčinou tohoto xenofobního společenského klimatu. Rozhoduje se proto postavit studii na diskurzivně-historické analýze „rasistického a předsudečného diskurzu“ (*discourses of racism and prejudice*) spadajícího do diskurzu o rozdílnosti (*discourse of difference*) (viz Wodak — Matouschek, 1993).

DHA se soustředí na tři úrovně (pilíře) předsudečného jazyka:

- přítomnost příznaků předsudečnosti (*prejudiced remarks*),
- argumentační strategie (*argumentation strategies*),
- způsoby jazykového ztvárnění (*linguistic forms of realization*).

Jelikož aplikace diskurzivně-historického přístupu (DHA) nutně vyžaduje znalost širokého historického a politického kontextu (Wodak — Reisigl, 2009), věnuje Wodaková další část článku zevrubnému popisu politického vývoje Rakouska od doby před rokem 1918 až do počátku 90. let 20. století. Zaměřuje se přitom hlavně na vývoj rakouské přistěhovalecké politiky.

Studie se opírá o dlouhodobý interdisciplinární výzkum, který byl proveden v roce 1991 na Vídeňské univerzitě a který nesl název *Postoje Rakouska k jeho východo- a středoevropským sousedům: Výzkum veřejného xenofobního diskurzu (Austria's Attitudes towards its East-Central European Neighbours: Studies on Xenophobic Public Discourse)*. Tento výzkum stál předně na originálním (neelicitovaném) materiálu sestávajícím z tištěných plošných i regionálních novin, z týdeníků a ze záznamů televizních a rozhlasových pořadů. Materiál byl doplněn o rozhovory s politiky a náhodně vybranými zástupci veřejnosti. Skutečnost, že autorka předkládá výsledky již uskutečněného výzkumu, je vysvětlením a obhajobou toho, že studie pracuje s primárním materiálem pouze jako se zdrojem příkladů sloužících k ilustraci tvrzení. Představení metody proto není tak důsledné a komplexní, jak autorka v úvodu slibuje.

Po úvodu a obecných úvahách o povaze a podobách rasismu, který Ruth Wodaková (1996b, s. 111) vnímá široce jako „nepřátelství vůči cizincům“, přechází autorka k samotnému jádru studie — k analýze vývoje veřejné debaty o imigraci v Rakousku. Opírá se při tom o výrazný zlom datovaný počátkem 90. let 20. století, od něhož se pro Rakousko tradiční vstřícnost k imigrantům začíná — v souvislosti se vstupem pojmu „ekonomický uprchlík“ (*economic refugee*) — vytrácet.

Autorka na krátkém období od konce prosince 1989 do pozdního jara 1990 mapuje dynamiku veřejného diskurzu o imigraci. Hovoří o třech vývojových fázích: od dis-

kurzu⁷ *sympatie (discourse of sympathy)* přes diskurz opatrovnictví (*discourse of tutela*) se debata postupně posunula až k diskurzu obranného sebeospravedlňování (*discourse of defensive self-justification*).

Ruth Wodaková na vybraných textových úryvcích ukazuje, jak se v médiích z původních obětí politického teroru postupně stali lidé, kteří promyšleně pronikají na území cizího státu, jehož zdroje hodlají využít k vlastnímu obohacení. Popisuje, jak Rakousko, které svou identitu mimo jiné staví (či stavělo) na tradici otevřenosti vůči imigrantům, koncipovalo svůj náhle odmítavý postoj vůči konkrétním přistěhovalcům z Rumunska.

Za obecnou tendenci debaty o imigraci lze označit snahu vystavět a upevnit (neutralizovat) představu, podle níž příchozí cizinci tvoří homogenní skupinu vykazující různé sdílené rysy. Jde o snahu jasně vymezit vztah „my a oni“, označit vnější skupinu (*outgroup*). Kvality, které jsou přisuzovány jednotlivci, se automaticky promítají na celou skupinu; rozmanitý soubor kvalit, které se u takovéto skupiny nahromadí, pak působí zároveň analyticky i synteticky. Jinými slovy: ztotožnit s takovouto skupinou lze následně jednotlivce i jinou skupinu, která vykazuje být jedinou shodnou kvalitou; samu skupinu pak lze operativně definovat na základě libovolné kvality, která se s ní pojí. Intertextové a interdiskurzivní vztahy, které takto vznikají, mohou být synchronní i diachronní, intencionální i nevědomé.

Rakouský tisk se Rumunskem začal zabývat o vánocích 1989 v souvislosti s procesem pádu rumunského prezidenta Nicolae Ceaușesca — tematizována tehdy byla chudoba, násilí či pomoc ze strany Rakušanů. Tyto iniciální texty řadí Wodaková do oblasti diskurzu *sympatie* přecházejícího k diskurzu opatrovnictví. Rumuni byli zobrazováni jako nevyzrálí, naivní či zaostalí a byli zároveň diskurzivně stavěni do opozice k vyspělým Rakušanům schopným pomoci nejen finančně, ale i svými zkušenostmi. To dokládají užité lexikálně-gramatické prostředky, mezi něž patří například opozitní adjektiva, časté citace rakouských odborníků nebo důsledné upozadování názorů Rumunů. Zatímco před rokem 1989 vnímala rakouská média a veřejnost občany států Varšavské smlouvy souborně jako „oběti komunismu“, ke kterým byla její imigrační politika vždy vstřícná, po pádu většiny diktatur je začala nahlížet spíše jako lidi s různou etnicitou (tedy Čechy, Poláky, Rumuny). Vztah my a oni se tedy již v těchto počátečních fázích diskurzu o Rumunech formoval ne (obligátně) jako opozice Rakušané / oběti komunismu, ale automaticky jako Rakušané/Rumuni. Skupina budoucích imigrantů tak ztratila významnou část svých pozitivních konotací, a tudíž i potenciálních sympatií.

K výraznému diskurzivnímu zlomu došlo v momentě, kdy občané Rumunska začali v Rakousku žádat o politický azyl, zejména pak tehdy, když rakouské ministerstvo vnitra rozhodlo o umístění 800 mladých mužů v táboře u Kaisersteinbruchu. Ruth Wodaková tento obrat v diskurzu (*discursive turn*) ilustruje na článku z bulvárního *Neue Kronenzeitung*, odděluje přitom již zmiňované tři pilíře předsudečného jazyka: *předsudky, argumentaci a výrazové prostředky*.

Centrálním tématem (*prejudiced remark*) článku je strach obyvatel Kaisersteinbruchu z toho, že jejich ženy budou mladými Rumuny znásilňovány. Autor do zpra-

7 Podobně jako v jiných studiích i v tomto textu používá Ruth Wodaková výraz *discourse* v různých významech. Nejzřetelnější je rozdíl mezi diskurzem (sg.) ve významu ‚rámeček, kontext‘ a diskurzí (pl.) ve významu ‚promluva, text‘.

vodajského textu vkládá hojně vlastních hodnocení a využívá střídání explicitních vyjádření s vágními. Kombinováním citací a nepřímé řeči s běžným autorským popisem dosahuje dojmu všeobecné paniky napříč celou obcí. Tento dojem však není založen na ničem jiném než na výpovědích nečetných jednotlivců. Svědectví starší obyvatelky obce, kterou autor článku cituje, vytváří funkční analogii mezi současností a minulostí. Žena vzpomíná na nelehký život v obci během ruské okupace mezi lety 1945–1955: „Bylo to pro nás, pro osamocené ženy, obtížné, muži bojovali někde daleko nebo byli mrtví. Poznaly jsme, co to znamená být obětí beránkem.“ Analogie (podle Wodakové forma aluze) s Rusy, kteří v obci páchali sexuální násilí, vzniká pomocí adjektiv, která se v textu na Rumuny vážou — mladý, silný, nedospělý, statný. Výsledkem takovéto analogie je předpoklad, že potenciálně jsou příchozí Rumuni násilníci. Samotný fakt, že dochází k falešnému porovnání okupantů s žadateli o politický azyl, se diskurzivně vytrácí. Wodaková tento (jazykový) jev nazývá vágní diskurzivní reprezentací (*vague discursive representation*), jeho výsledek pak přenosem postojů (*transmitting prejudiced attitudes*). Nepřijetí imigrantů je pod úhlem těchto tvrzení zcela pochopitelné — jedná se o přirozenou obranu (reakci), a tedy již o projev diskurzu sebeobhajoby.

Další strategií, na niž výzkum narazil, je strategie racionalizace realizovaná (pseudo)ekonomickými argumenty. Tyto argumenty konstruují takový narativ, podle něhož imigranti přicházejí z ryze ekonomických důvodů, a jedná se tedy o ekonomické uprchlíky. Wodaková proces ilustruje na textu deníku *Kurier* z poloviny března 1990. Podle autora textu hrozí nebezpečí nekontrolované imigrace Rumunů. Navrhuje uzavřít hranice a pomoc směřovat přímo do Rumunska. (Ekonomické) důvody, proč Rumuni emigrují, jsou pochopitelné, chybná jsou však jejich očekávání — dochází zde k míšení diskurzu sympatie, opatrovnictví i sebeospravedlnování. Rakušani se proto navrhaným uzavřením hranic před Rumuny především chrání; chrání se před nebezpečím, které vyplývá z nesprávného vyhodnocení situace ze strany Rumunů. Akcentují se zde prvky obsažené již ve fázi sympatie a opatrovnictví — především nevyzrálость a naivita Rumunů. Uvedený narativ navíc vnáší do hry výraznou aluzi na situaci v Rakousku záhy po světové válce. Součástí oficiální rakouské ideologie je podle Wodakové příběh o „vybudování vlastní země z trosek“. V řádu ekonomického diskurzu, který problematiku nahlíží optikou trhu a peněz, tak snadno proběhlo provázání situace v Rakousku 1945 a situace v Rumunsku 1990. Žadatelé o politický azyl v době již po pádu diktatury ve spojení s „historickou zkušeností“ znovuvybudování státu mohli být snadno vnímáni nejen jako naivní, ale přímo také jako nepoctiví. V diskurzu o Rumunech tak došlo k posunu od konceptu obětí přes koncept zmatených ke konceptu vykořisťovatelů.

V závěru studie se autorka zamýšlí nad tím, co bylo primární příčinou změny, která v Rakousku ve vztahu k imigrantům počátkem 90. let 20. století nastala. Podle její interpretace je tendence vytvářet skupinu „oni“ spojená s pojetím sebe sama coby oběti projevem hledání východiska z krize národní identity, která Rakousko na začátku 90. let 20. století postihla. Rakouské sebeurčení se tehdy potýkalo s vlastním ambivalentním nacionalismem a zároveň se strachem z rozmělnění v nové sjednocené Evropě. Tropus oběti je totiž pro rakouskou kolektivní paměť klíčový již minimálně od druhé světové války — Rakušané jako oběti národního socialismu, jako

oběti židovského spiknutí během Waldheimovy aféry a nakonec jako oběti geopolitických změn na konci 80. let 20. století či jako poslední oběti komunismu.

V případové studii *The genesis of racist discourse* Ruth Wodaková dobře naplňuje cíle, které si v úvodu článku vytkla — předvádí metodu DHA a její aplikaci na konkrétní problematiku. Na pozadí důkladně popsaneho historického kontextu a na příkladech vybraného materiálu demonstruje intertextové a interdiskurzivní vztahy, které umožnily specifický vývoj přistěhovaleckého diskurzu v Rakousku. Ze studie je zřetelné, jak diskurzivně-historický přístup čerpá ze znalosti co nejširšího historického či sociálního kontextu. Postup analýzy gramatických a lexikálních realizací jednotlivých diskurzů je však patrný už méně — často splývá s analýzou argumentačních strategií nebo textových témat. Studie však přináší dobrou a názornou ukázkou práce zejména se skrytými intertextovými a interdiskurzivními vztahy (označovanými obecně jako *aluze*) jakožto nástrojem precizní analýzy složitých společenských jevů.

4.2 „THEY BECAME BIG IN THE SHADOW OF THE CRISIS“: THE GREEK SUCCESS STORY AND THE RISE OF THE FAR RIGHT

V článku z roku 2014 napsaném spolu s Jo Angouriovou pro tematické číslo časopisu *Discourse and Society* zaměřené na řeckou finanční krizi a grexit, Ruth Wodaková zúročuje svůj dlouhodobý zájem o diskurz extrémní pravice a pravicových populistů v evropských zemích (srov. např. Richardson — Wodak, 2009; Forchtner — Krzyżanowski — Wodak, 2013; Wodak, 2014). Tato studie se zaměřuje na popis toho, jak je ve veřejném diskurzu konstruován vztah mezi řeckou finanční krizí a vzestupem krajní pravicové strany Zlatý úsvit.⁸ Sleduje přitom zejména to, kdo je a kdo není v tomto diskurzu explicitně konceptualizován jako viník jak krize samotné, tak popularity této krajněpravicové strany. Materiálem pro analýzu jsou vlákna diskusních komentářů (celkem 1497 reakcí) pod dvěma články zveřejněnými v internetové verzi britského deníku *Guardian* v roce 2012⁹ a 2013.¹⁰ Články byly vybrány proto, že (vedle toho, že autorkou obou z nich byla řecká korespondentka *Guardianu* Helena Smithová) se hojně komentovaly (515 a 589 reakcí v době analýzy) a že byl mezi nimi roční odstup, během něhož došlo v září 2013 v Řecku k vraždě antifašistického řeckého rapera Pavlose Fyssase, s nímž byli (prostřednictvím výpovědí smrtelně zraněného Fyssase a svědků i pozdějších důkazů) spojeni někteří členové Zlatého úsvitu. Zlatý úsvit byl v minulosti dáván do souvislosti s útoky na přistěhovalce, což na jeho veřejný obraz nemělo výrazný vliv a bylo mnohdy tolerováno politiky i policií, spojení strany s vraždou etnického Řeka však vyvolalo silné reakce u politických představitelů, policie, médií i veřejnosti.¹¹

8 Tato strana se dostala do řeckého parlamentu poprvé v roce 2012, když získala 18 mandátů (6,9 %), ve volbách v lednu 2015 to bylo 17 mandátů (6,3 %).

9 Viz: <<http://www.theguardian.com/world/2012/sep/28/greek-police-victims-neo-nazi>> (cit. 7. 8. 2015).

10 Viz: <<http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn>> (cit. 7. 8. 2015).

11 V delším časovém horizontu se vliv této události na popularitu Zlatého úsvitu marginalizoval, viz výsledky v posledních parlamentních volbách, pozn. 8.

Angouriová a Wodaková v analýze s oporou o DHA procházejí třemi kroky: (i) identifikují aktéry, kteří jsou obviňováni za vzestup Zlatého úsvitu, (ii) na typických příkladech ukazují diskurzivní makrostrategie, jimiž je v diskusích jednotlivým aktérům přisuzována či z nich snímána vina, a zachycují vztah mezi finanční krizí a vzestupem Zlatého úsvitu a (iii) mikroanalýzou dvou konkrétních diskusních úryvků (po jednom z každého roku) dokládají, jak se predikace (ne)viny jednotlivým aktérům vyjednává v konkrétních interakcích.

Soubor aktérů obviňovaných z aktuální pozice Zlatého úsvitu je stanoven na základě frekvence, autorky textu jej zobrazují pomocí schématu, jež obsahuje čtyři hlavní skupiny aktérů:

- instituce (vlády, Evropská unie / země eurozóny / Mezinárodní měnový fond, banky, policie, média),
- skupiny obyvatel (Řekové / řečtí voliči / řečtí neplatiči daní, Němci),
- socioekonomický kontext (elity / korporátní společnosti, finanční krize / škarty),
- politické systémy (levice, kapitalismus, komunismus, (neo)liberalismus).

DHA v rámci širšího kontextu sleduje i to, jak se v daném diskurzu (případně v jeho protikladných narativech) utváří historický kontext. Součástí sledovaných dat byly odkazy na druhou světovou válku a nacismus, staré řecké město Smyrna na území dnešního Turecka, tureckou expanzi do Evropy a řeckou válku o nezávislost na turecké nadvládě (1821–1832).

V analyzovaném materiálu autorky identifikují dva stěžejní narativy, první, který vyjadřuje pochopení pro vzestup Zlatého úsvitu (resp. souhlas s ním) — dále jej označujeme jako sympatizující narativ, a druhý, jenž vzestup Zlatého úsvitu odmítá (odmítavý narativ), přičemž se zaměřují zejména na ten první.

Pokud jde o vlastní strategie, autorky vyjmenovávají čtyři nejčastější typy:

- strategie negace a přílišné generalizace, strategie nařčení z nevědomosti nebo strategie obětí

Autorky sdružují tyto tři strategie do jedné skupiny, neboť se odlišují od následujících tří. První strategie popírá, že by řecká situace byla specifická, tj. že krize má všude stejný průběh a všechny státy mají stejnou pozici (pro tuto strategii je z jazykového hlediska typická parataxe, viz *both the Greeks and the rest of the EU*). Druhá strategie osočuje diskutéry z neznalosti a upírá jim tím právo na účast v diskusi (*So ignorant lynch mob, stop shouting, and best to keep your psychotic revenge fantasies to yourselves*). Třetí strategie konstruuje Řecko jako oběť a identifikuje viníka jinde (*Poor suffering Greece has been as helpless as a lab rat in this awful experiment*).

- strategie racionalizace

Druhá strategie je analytická — ústřední tvrzení podkládá informacemi politickými, ekonomickými či historickými. Obvyklý topos historie apeluje na kolektivní paměť a stojí na ztotožnění současné situace s vybranou historickou událostí či epochou

(*History is to repeat. Remember the Weimar Republic in Germany and the resulting rise of Nazism. The common reference have a name*).

— strategie pozitivní sebezprezentace

V této (opět komplexní) strategii mluvčí sebe sama nebo skupinu, s níž sympatizuje, prezentuje co nejpozitivněji, a to různými postupy — relativizací faktů, hyperbolizací zásluh, oslabováním negativních rysů, přesouváním viny na jiného aktéra, viz např. *If I was hungry, homeless and threatened by immigrant thugs I'd look to the Golden Dawn as well* nebo *It was the communists who burnt a pregnant Greek woman alive. Communists and anarchists are the ones who created this Golden Dawn monster*.

— strategie popření souvislostí

Pro tuto strategii je typické odmítání propojení určitých událostí (nebo postojů mluvčího) s určitou kategorizací (nominací), srov. výroky typu *I am not quite sure what makes them Neo Nazi*.

V dalším kroku se autorky zaměřují na to, jak je vina konstruována v kontextech zaměřených na institucionální aktéry, neboť jsou v diskusích zmiňováni s vysokou frekvencí. Sledují přitom, jak se obraz Zlatého úsvitu v diskurzu mění vraždou Pavlose Fyssase. Z analýzy vyplývá, že Zlatý úsvit je chápán jako důsledek finanční krize (a aktérů spojovaných s jejím příchodem a (ne)řešením) i jako činitel nabízející řešení v krizi. V sympatizujícím narativu jsou odpovědné vládní či evropské instituce zobrazovány jako neaktivní, zkorumpované, plýtvající prostředky a zároveň materiálně devastující občany, příliš vzdálené na to, aby rozuměly problémům Řeků (*There would not be a Golden Dawn if there were honest politicians who truly served the people*). Zlatý úsvit je naproti tomu aktivní, přítomný, pomáhající (péče o lidi v nouzi) a rozumějící situaci a potřebám občanů. Takto konstruovaný narativ umožňuje povznést se i nad morálně nepřijatelný akt násilí, což je postup přítomný zejména v diskusi z roku 2013 (*I don't condone violence but clearly the governments of Europe aren't listening to their people any longer and real alternatives are popping up*). Autorky poukazují mimo jiné na konstrukci opozice *skutečný–falešný* podstatnou pro vymezení protikladných aktérů i jejich činů, především specificky konkrétních kroků při řešení finanční krize a sociální situace řeckých občanů.¹² Specifickou pozici mezi institucemi obviňovanými ze vzestupu Zlatého úsvitu má policie, jež je sice tak jako ostatní obviňována z nečinnosti, avšak nikoliv pro přílišný odstup od řecké reality a neúčinná, a tedy falešná pseudořešení, nýbrž pro tichou toleranci činů Zlatého úsvitu; tento topos se

12 Co autorky v textu nezdůrazňují, ale z dokladů to vyplývá, je legitimizace Zlatého úsvitu nejen na základě jeho pomoci lidem v nouzi, ale na základě navrácení pocitu důstojnosti řeckým občanům. Evropské instituce, které určují podmínky pro splácení řeckého dluhu, setrvání Řecka v eurozóně apod. (v tomto kontextu se v diskurzu objevují jako aktéři Andrea Merkelová nebo Němci), a řecká vláda, jež jedná podle těchto podmínek, Řecko důstojné existence, založené na nezávislosti, zbavují, srov. např. *The parliament has transformed an independent country into a protectorate*.

více aktivuje v diskusi z roku 2013 (*It seems the cops and golden dawn have formed a political alliance*).

V poslední části analýzy Angouriová a Wodaková sledují to, jak se o kategorizaci viníků vyjednává v konkrétních interakcích z let 2012 a 2013. U interakce z roku 2012 (jedná se o diskusní vlákno vyvolané výrokem jednoho diskutéra jednoznačně náležejícího k sympatizujícímu narativu) autorky identifikují na základě toposu historie dva narativy o úspěšném Řecku: Sympatizující narativ buduje řeckou identitu na opozici Řeků proti turecké nadvládě (*In Golden Dawn I see manifestations of the powerful spirit that enabled Greeks to survive hundreds of years of brutal Ottoman occupation while retaining their culture, religion and pride*), odmítavý narativ za klíčový považuje odpor proti nacismu (*How do you think the hundreds of thousands of Greeks who died resisting the Nazis would feel about a Greek political party that openly idolizes Hitler?*). V této diskusi jsou některé z rétorických pozic (činnost Zlatého úsvitu na pomoc lidem v nouzi, antiimigrantský postoj, zkorumpovanost politické reprezentace) akceptovány i příslušníky odmítavého narativu. V úryvku z diskuse z roku 2013 se v sympatizujícím diskurzu projevuje snaha udržet koherentní sympatizující narativ, a tudíž legitimizovat akt násilí na řeckém hudebníkovi. Nejčastěji se tak děje tím, že mluvčí buď nejprve na úrovni svých individuálních postojů akt násilí odmítne, ale v diskusi pokračuje na obecné úrovni celospolečenského vývoje, nebo tak, že přesune vinu ze Zlatého úsvitu na jiné institucionální viníky.

Z jazykového hlediska autorky na základě úryvků poukazují na vliv anonymity diskuse, a to zejména v tom, že nesouhlas není rétoricky skrýván, je vyjevován otevřeně, a oponenti se oslovují a odpovídají si navzájem expresivním jazykem, který je však rámován obecnými pravidly diskuse, na něž dohlíží její moderátor (s právem mazat nevhodné příspěvky). Vliv média se projevuje například tím, že je možné sledovat rychlost reakcí (čas zveřejnění u každého příspěvku) nebo že se čtenáři diskuse mohou stát viditelnějšími tím, že mají právo označit („lajkovat“) jednotlivé příspěvky, a tudíž formovat sympatizující, či odmítavý narativ. Tento fakt slouží autorkám mimo jiné ke konstatování, že strategie ospravedlňující Zlatý úsvit, přítomné v obou úryvcích (a souborech dat obecně), jsou v materiálu z roku 2012 akceptovány ochotněji či více tolerovány než v roce 2013 pod vlivem násilného činu spojeného se Zlatým úsvitem.

Předností tohoto textu je úsporně a přitom efektivně představený sociopolitický kontext vzestupu Zlatého úsvitu v období řecké krize a snaha o kombinaci makroanalýzy a mikroanalýzy. I když i v detailní analýze autorky své hlavní teze dokládají přesvědčivě, popis konkrétních interakcí by mohl být detailnější v obou aspektech, jimž se autorky v mikroanalýze věnují, tj. ve vyjednávání významu a konsenzu v rámci konkrétní interakce a v identifikaci specifík internetové diskuse, jež přímo ovlivňuje povahu a průběh internetových diskusí. Mikroanalýza je tu tak ve službách celkového pohledu na diskurz o Zlatém úsvitu, což otevírá prostor navazujícímu hlubšímu výzkumu.

Obě případové studie názorně ukazují, jak DHA usiluje o zakotvení konkrétního tematického diskurzu (diskurz o imigrantech v prvním případě, diskurz o extrémní pravici v případě druhém) v komplexním obrazu sítě sociálních struktur, do nichž náležejí sociální aktéři daného diskurzu, historická perspektiva (identifikace historických toposů), konstrukce národní či jiné relevantní skupinové identity a další společenské jevy a události související s ústředním jevem v daném diskurzu. Výsledkem

analýzy podle DHA často není úplný popis diskurzu (viz jen dílčí mikroanalýza ve druhém případě), ale identifikace dominantních aspektů, které nejvíce ovlivňují jeho podobu, či podobu hlavních narativů v daném diskurzu přítomných.

5. „A PLACE TO BE“

Geoffrey Leech ve svém laudatiu¹³ spatřuje výjimečnost Ruth Wodakové jednak v tom, že je teoretickou diskurzivních studií i analytičkou konkrétních diskurzů zároveň, jednak v tom, že je skutečnou Evropankou v tom nejpozitivnějším smyslu slova. Podle našeho soudu mají podobné charakteristiky odborného působení Ruth Wodakové společného jmenovatele. Wodaková soustavně překračuje různé hranice a důsledně vyzdvihuje výhody, které z toho plynou. Tuto přiznanou strategii lze snadno doložit v oblasti teoretické, metodologické i aplikované, jak jsme částečně ukázali i v tomto textu. Podobné požadavky na oborovou otevřenost je poměrně snadné postulovat, ale promítnout je do celé profesní dráhy vědecké, pedagogické i veřejné vyžaduje soustředěnou pozornost. Jsme-li dodnes v odborných kruzích svědky zásadních neporozumění stoupců různých (sub)teorií, jedno, zda diskurzivních, kognitivních či formálních, je přítomnost podobných „stoupců přeshraničního styku“ zdravě terapeutická.

Anglický písničkář přelomu 60. a 70. let 20. století Nick Drake v jedné písni zpívá: „Just hand me down / Give me a place to be.“ Díky Ruth Wodakové a enormnímu nasazení jí samé i pozoruhodně širokého okruhu jejích spolupracovníků a studentů vznikl právě takový mezioborový virtuální prostor, který svým jasně a zároveň otevřeně formulovaným teoreticko-metodologickým programem, objemem dosud provedených analýz i jejich aplikací do praxe představuje pro mnoho zájemců o diskurzivní povahu sociálních interakcí klíčový orientační bod. Není podstatné, jak dlouho v jeho dosahu setrvají, důležité je, že ho lze jen stěží minout.

LITERATURA:

ANGOURI, Jo — WODAK, Ruth (2014): “They became big in the shadow of the crisis”: the Greek success story and the rise of the far right. *Discourse and Society*, 25(4), s. 540–565.

BAKER, Paul et al. (2008): A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse and Society*, 19(3), s. 273–306.

FORCHTNER, Bernhard — KRZYŻANOWSKI, Michał — WODAK, Ruth (2013): Mediatization, right-wing populism, and political campaigning: the case of the Austrian Freedom Party. In: Andrew Tolson — Mats Ekström (eds.), *Media Talk and Political Elections in Europe and America*. Basingstoke — New York, NY: Palgrave Macmillan, s. 205–228.

HAJER, Maarten A. (1993): Discourse coalitions and the institutionalization of practice:

13 Dostupném na stránkách Evropské akademie (Academia Europea), viz: <http://www.ae-info.org/ae/User/Wodak_Ruth/OtherInformation> (cit. 6. 8. 2015).

- the case of acid rain in Britain. In: Frank Fischer — John Forrester (eds.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham, NC — London: Duke University Press, s. 43–76.
- HARDT-MAUTNER, Gerlinde (1995): “Only connect”: Critical Discourse Analysis and corpus linguistics. *UCREL Technical Paper*, 6. Lancaster: University of Lancaster.
- PARTINGTON, Alan (2003): *The Linguistics of Political Argument: The Spin-Doctor and the Wolf-Pack at the White House*. London — New York, NY: Routledge.
- REISIGL, Martin — WODAK, Ruth (2001): *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Anti-semitism*. London — New York, NY: Routledge.
- RICHARDSON, John E. — WODAK, Ruth (2009): The impact of visual racism: visual arguments in political leaflets of Austrian and British far-right parties. *Controversia*, 6(2), s. 45–77.
- VAN DIJK, Teun A. (2008): *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VAN LEEUWEN, Theo (2005): Three modes of interdisciplinarity. In: Ruth Wodak — Paul Chilton (eds.), *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology, Interdisciplinarity*. Amsterdam — Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 3–18.
- WEISS, Gilbert — WODAK, Ruth (eds.) (2003): *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*. Basingstoke — New York, NY: Palgrave Macmillan.
- WODAK, Ruth (1989): Introduction. In: Ruth Wodak (ed.), *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam — Philadelphia, PA: John Benjamins, s. xiii–xx.
- WODAK, Ruth (1996a): *Disorders of Discourse*. London: Longman.
- WODAK, Ruth (1996b): The genesis of racist discourse in Austria since 1989. In: Carmen Rosa Caldas-Coulthard — Malcolm Coulthard: *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London — New York: Routledge, NY, s. 107–128.
- WODAK, Ruth (ed.) (1998): *Gender and Discourse*. London — Thousand Oaks, CA — New Delhi: SAGE Publications.
- WODAK, Ruth (2007a): What is Critical Discourse Analysis? Ruth Wodak in conversation with Gavin Kendall. *Forum: Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [on-line], 8(2). Cit. 5. 8. 2015. Dostupné z WWW: <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/255/561>>.
- WODAK, Ruth (2007b): Discourses in European Union organizations: aspects of access, participation, and exclusion. In: Charles Briggs (ed.), *Four Decades of Epistemological Revolution: Work inspired by Aaron V. Cicourel: Special Issue TEXT and TALK*, 27(5–6), s. 655–680.
- WODAK, Ruth (2011a²): *Discourse of Politics in Action: Politics as Usual*. Basingstoke — New York, NY: Palgrave Macmillan.
- WODAK, Ruth (2011b): Suppression of the Nazi past, coded languages, and discourses of silence: applying the discourse-historical approach to post-war anti-semitism in Austria. In: Willibald Steinmetz (ed.): *Political Languages in the Age of Extremes*. Oxford: Oxford University Press, s. 351–379.
- WODAK, Ruth (ed.) (2013): *Critical Discourse Analysis* [4 svazky]. London — Thousand Oaks, CA — New Delhi — Singapore: SAGE Publications.
- WODAK, Ruth (2014): The strategy of discursive provocation: a discourse-historical analysis of the FPÖ's discriminatory rhetoric. In: Matthew Jackson — Paul Feldman (eds.), *Doublespeak: The Rhetoric of the Far Right since 1945*. Stuttgart: ibidem-Verlag, s. 101–122.
- WODAK, Ruth — DE CILLIA, Rudolf (1989): *Sprache und Antisemitismus*. Wien: Mitteilungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst, 3/1988.
- WODAK, Ruth — DE CILLIA, Rudolf — REISIGL, Martin — LIEBHART, Karin (eds.) (2009): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- WODAK, Ruth — FAIRCLOUGH, Norman (2009): Critical Discourse Analysis in action. In: Caroline Coffin — Theresa Lillis — Kieran O'Halloran (eds.), *Applied Linguistics Methods: A Reader*. London — New York, NY: Routledge, s. 98–111.

- WODAK, Ruth — CHILTON, Paul (2005): *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology, Interdisciplinarity*. Amsterdam — Philadelphia, PA: John Benjamins.
- WODAK, Ruth — JOHNSTON, Barbara — KERSWILL, Paul E. (eds.) (2011): *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- WODAK, Ruth — LUDWIG, Christoph (1999): Introduction. In: Ruth Wodak — Christoph Ludwig (eds.), *Challenges in a Changing World: Issues in Critical Discourse Analysis*. Wien: Passagen Verlag, s. 11–19.
- WODAK, Ruth — KRZYŻANOWSKI, Michał (2008): *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. Basingstoke — New York, NY: Palgrave Macmillan.
- WODAK, Ruth — KRZYŻANOWSKI, Michał (2011): Language in political institutions of multilingual states and the European Union. In: Bernd Kortmann — Johan van der Auwera (eds.), *The Languages and Linguistics of Europe: Comprehensive Guide* [The World of Linguistics, 1]. Berlin — Boston, MA: De Gruyter Mouton, s. 625–641.
- WODAK, Ruth — MATOUSCHEK, Bernd (1993): Wir und die anderen: Diskurse über Fremde. *Journal für Sozialforschung*, 33(3), s. 293–302.
- WODAK, Ruth — MEYER, Michael (eds.) (2009²): *Methods for Critical Discourse Analysis*. London — Thousand Oaks, CA — New Delhi — Singapore: SAGE Publications.
- WODAK, Ruth — PELIKAN, Johanna — NOWAK, Peter — GRUBER, Helmut — DE CILLIA, Rudolf — MITTEN, Richard (1990): *Wir sind alle unschuldige Täter!: Diskurs-historische Studien zum Nachkriegantisemitismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- WODAK, Ruth — REISIGL, Martin (2009²): The Discourse-Historical Approach (DHA). In: Ruth Wodak — Michael Meyer (eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London — Thousand Oaks, CA — New Delhi — Singapore: SAGE Publications, s. 87–121.

ABSTRAKT:

Příspěvek představuje odborné působení Ruth Wodakové v oblasti analýzy diskurzu, popisuje klíčové charakteristiky diskurzivně-historického přístupu (diskurz, kontext, interdisciplinarita) a na dvou případových studiích ukazuje, jak vypadá aplikace tohoto přístupu v praxi.

Eva Lehečková | Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze
<eva.leheckova@ff.cuni.cz>

Michal L. Hořejší | Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze
<mhořejsi@ujc.cas.cz>